

नवीन शैक्षणिक धोरण आणि त्याचा व्यावसायिक शिक्षणावर होणाऱ्या परिणामाचा विश्लेषणात्मक अभ्यास

प्रा. कोळपे महेश दत्तात्रय

(अर्थशास्त्र विभाग), शंकरराव भेलके महाविद्यालय नसरापूर

ता. भोर, जिल्हा .पुणे

Corresponding Author- प्रा. कोळपे महेश दत्तात्रय

प्रस्तावना –

नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० राबवण्यामागाचे महत्वाचे कारण म्हणजे मानवाला आपल्या पूर्ण क्षमता वापरता येण्यासाठी समान आणि न्याय समान विकसित करण्यासाठी तसेच राष्ट्रीय विकासाला चालना देण्यासाठी शिक्षण हा पाया आहे.

व्यक्ती समाज देश आणि जगाच्या हितासाठी आपल्या देशातील समृद्ध प्रतिभा आणि संसाधनांचा पुरेपूर वापर करण्याकरता उच्च दर्जाचे सर्व भौमिक शिक्षण व व्यावसायिक शिक्षण भविष्यासाठी सर्वात चांगला मार्ग आहे . पुढच्या दशकात जगातील सर्वात मोठी युवकांची लोकसंख्या भारतामध्ये असेल त्या सर्वांना चांगल्या चांगल्या गुणवत्तेच्या शिक्षणाच्या संधी पुरवण्याच्या आपल्या क्षमतेवर आपल्या देशाचे भवितव्य ठरेल.अशा शिक्षणातून भविष्याचा वेध घेणारे युवक तयार होतील अशी अपेक्षा आहे. भविष्यात समर्थ सक्षम लोकशाहीचा आदर करणारे सार्वजनिक व्यावस्थेत सहभागी होणारे देशावर प्रेम करणारे नागरिक घडवणे हे २०२० च्या शैक्षणिक धोरणाचे उद्दीष्ट निश्चित करण्यात आले आहे. 'दुसरी बाब म्हणजे या धोरणामध्ये व्यावसायिक शिक्षणावर लक्ष केंद्रित केले आहे. प्राथमिक शिक्षण घेताना शिक्षणासोबत व्यावसायिक शिक्षणाची ओळख व्यावसायिक शिक्षणाच प्रशिक्षण देऊन प्राथमिक शिक्षण घेत असताना त्या विद्यार्थ्यास किमान १० दिवस व्यवसायाच्या ठिकाणी अप्रेन्तीस करता येण्याची तरतूद आहे.

नवीन शैक्षणिक धोरणात पुढील २५ वर्षांचा विचार करण्यासोबतच प्राथमिक शिक्षण व्यवस्थेत अमुलाग बदल स्वीकारल्याबाबत सूचित करण्यात आलेले आहे. भारतामध्ये व्यावसायिक शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या अल्प आहे. (५% कमी) १९ ते २४ वयोगटातील अमेरिकेमध्ये हेच प्रमाण (५२%) होते ,जर्मनी मध्ये (७५ %) , दक्षिण कोरियामध्ये (९६ %) जास्त आहे. यावरून असे लक्षात येते कि भारतामध्ये व्यावसायिक शिक्षणाचा प्रसार झपाट्याने करणे अतिशय आवश्यक झाले आहे .

२. शोध लेखाची उद्दिष्टे

१. नवीन शैक्षणिक धोरणातील महत्वपूर्ण बदल जाणून घेणे .
२. नवीन शैक्षणिक धोरणामुळे व्यावसायिक पुनर्कल्पना याचा शोध.

३. शोध लेखाची गृहीतके –

१. नवीन शैक्षणिक धोरणाने शिक्षण क्षेत्रात अनेक नवीन बदल प्रस्थापित केले आहेत.

२. नवीन शैक्षणिक धोरणामुळे व्यावसायिक शिक्षणाचा प्रसार झपाट्याने करता येणे शक्य आहे .

४. शोध लेखाची संशोधन पद्धती –

या शोध लेखात आवश्यकते नुसार ग्रंथालय संदर्भ साहित्य, अनुभवाच्या आधारे विश्लेषण या तंत्रपद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे

५ . शोध लेखाचे महत्व

१. प्रस्तुत शोध निबंधाच्या माध्यमातून नवीन शैक्षणिक धोरणाची उद्दिष्टे जात झाली.

२. नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० नुसार व्यावसायिक शिक्षणाचा होणार्या परिणामाचा अभ्यास करण्यात आला.

३. नवीन शैक्षणिक धोरण व व्यावसायिक शिक्षण यामुळे विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेत होणारी सुधारणा जाणून घेण्यास मदत झाली.

६. नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० मधील महत्वपूर्ण तरतुदी

–

सन २०२० मध्ये जाहीर करण्यात आलेल्या नवीन शैक्षणिक धोरणात अनेक बाबींचा समावेश करण्यात आला असून भविष्यातील शिक्षण कसे असेल ? या शैक्षणिक धोरणातील महत्वपूर्ण तरतुदी पुढीलप्रमाणे .

१. मातृभाषेतील शिक्षणाला प्राधान्य –

नवीन शैक्षणिक धोरणात सध्या अस्तित्वात असलेली त्रीभाषा सूत्रात बदल केला नसला तरी विद्यार्थ्यांना इयत्ता ५ वी ते ८ वी पर्यंत मातृभाषेतून शिक्षण मिळाल पाहिजे .यावर भर देण्यात आला आहे

यावरोबरच माध्यमिक स्तरावर परदेशी भाषा शिकण्याची संधी मुलांना उपलब्ध असेल अशी तरतूद करण्यात आली आहे .

२. शिक्षकांची नेमणूक व प्रशिक्षण –

नवी शैक्षणिक धोरणात व्यावसायिक पात्रता धारक शिक्षकांचीच नेमणूक करण्याबाबत स्पष्ट मार्गदर्शक सूचना देण्यात आल्या असून नियुक्तीनंतर नियमितपणे शिक्षणाचा व्यावसायिक विकास होण्यासाठी निरंतर प्रशिक्षण सुविधा निर्माण करण्यावर भर देण्यात आला आहे त्यावर शिक्षकांना त्यांच्या उच्च गुणवत्तेनुसार शैक्षणिक प्रशासनात उच्च पदावर संधी देण्यात येणार आहे .

३. शिक्षणावरील खर्च ६% पर्यंत नेणे –

कोठारी आयोगाने सुचवलेल्या शिक्षणावरील खर्चाचे प्रमाण राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या ६ % पर्यंत नेण्याचे उद्दिष्ट प्रस्तुत धोरणात ठेवण्यात आलेले आहे .

४ मूल्यमापन पद्धतीत सुधारणा –

विद्यार्थ्यांच्या वर्ग ३, ५, ८ या स्तरावर परीक्षा घेण्यात येतील तसेच मनुष्यबळ मंत्रालय अंतर्गत PARAKH या मूल्यमापन संस्थेची स्थापना करण्यात येणार असून त्याद्वारे मूल्यमापन व विविध परीक्षांचे संचालन करण्यात येणार आहे ,तसेच NTA ला परीक्षा घेण्याबाबत अधिकार प्रधान केले जातील .

५ सर्वांगीण विकासाचे ध्येय –

शिक्षणातून विद्यार्थ्यांचा बौद्धिक भावात्मक व क्रियात्मक विकास म्हणजे सर्वांगीण विकास करण्याचे ध्येय ठेवण्यात आलेले असून त्या दृष्टीने आवश्यक कार्यवाही करण्यात येईल .

६ शिक्षणातील गळती कमी करणे –

प्राथमिक शिक्षणातून होणारी गळती थांबवणे तसेच २ कोटी विद्यार्थ्यांना शिक्षण व्यवस्थेत आणणे तसेच शिक्षणातील गळती कमी करून उच्च शिक्षणात होत असलेल्या गळतीचा टक्का कमी केला जाईल.

७. शाळा संकुल संकल्पना-

१९९५ सालापासून अस्तित्वात असलेल्या केंद्रीय शाळा किंवा संकुल शाळांना प्राधान्य देऊन त्या संसाधनाच्या दृष्टीने अधिक सक्षम करण्यात येतील जेणेकरून संकुलातील संसाधनाचा कार्यक्षम सामुहिक वापर इतर अंतर्गत शाळांना करता येईल.

८. शिक्षण स्तरात बदल –

सध्या प्रचलित असलेल्या 10+0+3 या स्तराऐवजी ५+3+3+4 या नवीन शैक्षणिक आकृतिबंध स्वीकारण्यात आला आहे त्यामुळे गेल्या अनेक वर्षांपासून अस्तित्वात असलेली पद्धत बदलण्यात आली आहे .

७. नवीन शैक्षणिक धोरण अन्ही व्यावसायिक शिक्षण याचा विद्यार्थ्यांच्या कौशल्यावर होणारा परिणाम

केंद्र सरकारने जाहीर केलेल्या नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये प्राथमिक तसेच उच्च शिक्षणात अनेक बदल व सुधारणा सुचविलेल्या आहेत ,याकैह परिणाम शिक्षण क्षेत्रावर होणे अनिवार्य आहे .

१. २०२५ पर्यंत किमान ५०% विद्यार्थ्यांना शालेय आणि उच्च शिक्षित व्यवस्थेद्वारे व्यावसायिक शिक्षणाची ओळख झालेली असेल त्यासाठी एक कृती योजना विकसित केली जाईल
२. गुणवत्तापूर्ण शिक्षणावर भर शिक्षणाचे केवळ सार्वत्रीकरण करणे महत्वाचे नाही तर गुणावत्तापूर्वक शिक्षणाचे सर्वत्रीकरण होणे महत्वाचे आहे म्हणून शहरी आणि ग्रामीण असा भेदभाव न करता सर्वांना समान व उच्च प्रतीचे शिक्षण देण्याचे उद्दिष्ट नवीन शैक्षणिक धोरणात ठेवण्यात आलेले आहे .
३. कोठारी आयोगाने कला कार्यानुभव व शारीरिक शिक्षण या विषयांना महत्वाचे स्थान देऊन त्यासाठी अध्यापनात तासिका निश्चित केल्या होत्या नवीन शैक्षणिक धोरणामध्ये व्यावसायिक शिक्षणाचे दयन असणार्या शिक्षकांची नियुक्ती होईल

८. निष्कर्ष –

१. शाळा व शैक्षणिक प्रशासन याच्यात असणाऱ्या सुविधांचा अभाव तसेच अंमलबजावणीत अडथळा ठरू शकतो.
२. पारंपारिक व्यवसायाची ओळख करून न देता नवनवीन तंत्रज्ञान आधारित व्यवसायाचे प्रशिक्षण देणे गरजेचे आहे .
३. विविध संकल्पना व तरतुदीची अंमलबजावणी करण्यासाठी पुरेशी आर्थिक तरतूद यंत्रणा उभारण्यासाठी आवश्यकता आहे .
४. व्यावसायिक शिक्षण व कृत्रिम बुद्धिमत्तेला देण्यात येणाऱ्या प्राधान्यामुळे शिक्षण क्षेत्रावर दूरगामी परिणाम होऊ शकतो .
५. विद्यार्थ्यांच्या आवडीनुसार प्राथमिक शिक्षणामध्ये मिळणारे व्यावसायिक शिक्षणाचे प्रशिक्षण त्यामुळे शाळेमध्ये विद्यार्थ्यांची गळती वाढू शकते .

९. संदर्भसूची

१. महाराष्ट्र शासनाचे शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग – विविध शासन निर्णय
२. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२०, शिक्षण मंत्रालय , भारत सरकार
३. शिक्षण हक्काचा संकोच – महाराष्ट्र टाईम्स
४. विविध वर्तमान पत्रातील अग्रलेख
५. www.mscepune.in